

NEMZETI TÁRSALKODÓ.

Első félév.

Kolozsvár, Majus' 23kán, 1839.

21. szám.

Tartalom: Kún László, (Veress József) 161. l. Kaukász, Georgia és a' Cserkeszek, (G. J.) 165. l.

Kún László.

Historiai novella.

I.

Történeti évkönyveink kevésbé panaszkodnak olly húzatosan lassu féreggel rágódó idő szakról, melly a' virágos belbéke' aranykorát értéke' vesztével annyira átmetszé: mint a' XIII-dik század' utóbbi szaka.

Ezen időkorban Magyarország a' királyi méltóság' elaljasodása alatt bünhődött, melly százszoros rossz következményekkel szokott egy országban eláradozni, meg annyi nyomoruságot a' nép' nyakába özőnlöve, 's mi is éreztetheti nagyobbszerűn egy országon büntető sulyát, mint illy úton a' hatalom' elaljasodása, melly a' lelket keríti először birtokába, 's megfosztja minden szépnek, nagynak, igaznak érzetétől, hogy annak utána fertezett indulata' vakságában ne lássa a' lassu hanyatlás' fekete vonalát, ne hallja az elnyomatás' jajait, ne érezze a' végső inség' siralmait.

1272dik évben foglalá el a' nagyon fiatal korú IVdik László, atyjának Vdik Istvánnak királyi székét, a' mikoron még gyermeki tehetlensége miatt ország' nagyjai országglának. — Lászlónak 18 évekig terjede koronás élete, melylyekből szinte csak kettőt vonhatunk le dicsőségére. Reményes volt országglása' kezdete és szép

jövővel biztató; de a' kora sasszárnyra kelés megizelinték vele a' szabadság' kéjeit, 's ábrándos elméje az 'indulatok' zajlatán nem az istenítő: a' gyilkoló szabadság' elveit fogta fel, melly neki egy nemzet' nyomorgó sorsa felett közvetlen termé a' buja szenvedélyek' örömeit, 's mellynek végre csak ugyan maga is gyalázatos áldozatja lön.

II.

1290dik év' táján Budavár alatt a' vár felé kanyaruló utsza soron két egymással vitatkozó alak ötlék fel; beszédökben valami szánandó vala, mi az akkori köz sorsot panaszos hangokban nyomasztólag adá elő.

Az öreg Petrud' arcvonalain régi szenvedés' bélyege vala különösön szembe szökő, melly agg tekintetében sors' foglyaként zárkozék.

Kemencse, a' megkeresztelkedett kún, szánaközö keblét nyitott az öreg Petrud' szívgyötrelmeinek, minden panasz, nemzete' sorsáról, viszont panaszt szakasztott fel a' kún' lángoló keblében.

„Ah uram! nincs nemzet, melly féktelensége' szabadalmaiban aljasulásra ne vetemüljön, 's ön felét féregként meg ne tapodja.“

„Igazad van Kemencse! Így nyomatik ma a' szegény magyar nemzet is; mert nincs, ki a' bösz hatalmaknak gátat vonjon. László király alszik, 's buja álmaiban hölgyeitek' ölén semmit sem gondol országá' sorsával.“

„Nem csak hölgyeink' ölen uram! László, ma több jövevényekkel is becsteleníti királyi méltóságát. Mióta Oldamur vezér Ázsia' tarjait a' Magyarhon' zavarjaiban halászni hozá — kiket nem magyarjaitok, de e' két pusztító elem: éhség és dögvész rombola szét ölőgyilokjával — az óta a' kúnok' társaságától idegenülve, nélkülözni kezdi őket; mert hiszen a' veresszög szaraczen leányok, és a' kormos barna négerszűzek, nem töltik úgy bé a' királyi ágyat, mint éppen kúnleányaink? — Kúnleányaink! Ha ha! én megtagadom nemzetem', merta' gyáva, meggyalázott leányaink' vérén tör utat magason csillogó polczokra, honnan egykor, talán bukása is irtóztató leend.'

Szolt, 's mi után a' kitörő bosszú' nyomai arculatáról elviharzának, könnyeket törölt ki szemeiből.

„Ifju barátom! hagyd, ne tagadd meg ön feledet, mert sarja vagy te is nemzetednek. A' nemzet kedves marad az ivadéknak, ha bár álutakra térjen, 's édes a' fájdalom, mit érte szenvedend. Lásd, hazámért én is nagyot szenvedek; mert ebben az erőszak soha inkább nem üzetett, mint éppen ezidőkorban: pusztítás tölti bé az egész országot, 's a' függetlenség minden ízein gyógyíthatlan sebeket tör fel. E' belnyomor' nagyszerűségét látván a' külföldi hatalmasak, országunkra ütnek és csorbitják a' magyar' földet: Albert, Rudolfnak fia Pozsonyt, Sopronyt huszannyolcz helységekkel elfoglalta; a' velenceiek Dalmacia' nagyobb részét ellepték; Urosius is, Servia' fejedelme kicsúszott a' magyar felsőség alól; 's távolabb időkben, mit tett még nemzeted is, a' korlátlan kún nép, a' magyar nemzettel? “

„Hagyd el uram; szánd inkább szegényeket, ne neheztelj rájok; mert levetkezték vala a' keresztény szent hitet, melly őket egy ideig boldogította. — — —

„S régi vak hitőkben — közbe vága Pet-

rud — keresztény szűzeket fertőztettek meg, gyújtogattak, raboltak, gyilkoltak; hiszen László király ekkor is nagy barátok volt. . . . Aztán volt még egy távolabb idő, mikor a' tatár-czimboraságban, nőekkel együtt, magyar gyerekeket vittek szolgaságra! — — Fiú! tudod mit tesz e' szó: anyát, és magyar gyereket vittek szolgaságra! Ah, ha belsődet nem ösmerném, itt helytt megfojtanalak, hogy tudd, hogy érezd: mit tesz a' magyar — ellenével, ki tulajdon vérebe merész tigris körmét mártani, hogy szíve édes sajátját kétszeresen szakaszsa ki — — — No, de engedj meg hevülésemért, melly csendes egyszerűségemen túl ragada; a' sértett férj és atya szóla így, ki bosszuló nemzetedért egy élet' szenvedéseiben súlyedez. “

Itt hosszas szünet következett, mert jelen helyzete Petrudat egy magányos zárkózottságba mélyeszté, 's így a' kún is egy ideig néma alakott ölte az öreg ellenében; neki Petrud' ollykori föllievülései, ha a' kúnok' zabolátlansága fordúlt elő, nem valának ujságok, mert egy' mély sebet lesett vala ki szivéből, melly vérenzen indult, mihelyt visszaható emléke azt felszakítá. Így történt most is, 's annál fájdalmas volt a' kúnra nézve, hogy Petrud' sebéét éppen kún bosszúja nyilalá.

Ezek alatt fenn a' budai várban zajos hanga zendüle meg, melly a' két beszélő' figyelmét néhány percig magára voná.

„Hallod-e — szól a' várra mint egy feddőleg feltekintő Petrud — László' udvara mi víg időket él? Istenemre! e' víg zene' visszhangja a' magyar nép' ajkinál sirássá és jajokká korszosúl, ó, illy aranykort Efelvára még nem ért! “

„S boldogabb-e a' kún nemzet, ha bár fenn ő járja is a' tánczot? Ó nem nem, hiszen ők e' nagy királyi kegyet ártatlan leánykánk' meggyilkolt szemérmén vásárlák meg. “

„Igen! László egy szűz leánykaért koro-

náját od' adná; de azt, hogy elnyomott népe magát baromként kénytetik két kerekű szekere' elébe jármozni, nem látja, nem akarja látni.“

„Vonnák csak szüzeink e' szekeret: tudom; drága csordával cserélné bé a' szép igavonókat.“

„Utolsó szavatok legyen! — hangozott egy kis osztálylyal hirtelen elötűnt durva alak. László király' nevében foglyaim vagytok. Mind kettőjököt kötözzétek meg.“

A' parancs töstént teljesülve lön: Petrud és Kemencse gonosztévökként megkötöztetének.

„Egy szót uraim! mit akartok?“ kérdé az eliszonyodott Petrud.

„Negyedik László csak azt akarja megmutatni, hogy koronája drágább egy szűz leánykánál; mellyet te ennyire sem becsültél.“

„Értelek, szól Petrud, de ezen ifju ártatlan, őt bocsásd szabadon.“

„Nem. Néki is meg kell tanulnia, hogy a' királyi kincstár bár milly szép igavonókért cserében drága csordát nem pazarolna. Kövessetek.“

„Ember, megállj! Ha érzed, mit foglal e' szó magában; atya, úgy várnod kell, míg lányommal szólni fogok.“ Kiálta Petrud esdeklőleg.

„Egy szót se többet; kövessetek.“

„Azt nem fogod tenni, hogy addig elhurczoltass; mert lásd, én és leányom ketten egy háznépet teszünk, 's mi lesz a' lányból, ha atyja az esten nem jelenik meg; ő az éjet átvirasztja ugyan; de ha a' hajnal atyátlan hasad fel néki, irtóztatót fog szenvedni! És végre ha napok telnek — atyja nélkül, ha hetek jönnek — atyja nélkül, ő képzeljétek, mi lesz szegényből! szemei eláznak könnyei miatt, 's lehervad mint bércki virág, mert sejteni fogja, hogy atyja nincsen, elveszett. Uram! te ember vagy, neked lelked is van, azért lányomhoz fogsz bocsátni, ha kíséroiddel is, hogy reményt vigyek az elhagyottnak, 's életéről gondoskodjam.“ Szólt Petrud atyai lélekkel; de a' szavaira semmit nem figyelmező parancsnok előre haladván, az örök foglyaikat haladásra kényszeríték. Ők haladának

kétes jövendőik' fellegi közé — reménysugártalan. Petrud előtt egy rémes sejtemény kereng; 's e' halálnál irtóztatóbb gondolat felett minden idegei felborzadának.

III.

Budavár' gerinczén magas szirtalapokon emelkedett a' nem minden idom nélküli királyi lak; de a' melly ellenség' fegyverével vihatatlanul még is inkább látszatott daczolni, mint külső csinjával ragyogványok' árjában fényelegni. E' királyi bölcsőt, hanem eredetileg is: romjaiból a' siralmas tatárpusztítás után IVdik Béla emelte fel, mellyben magyar királyaink azután sok időkg biztos lakhatást nyerének.

Ez építmény' egyik tágos teremében látjuk, az előbbi nagy hangazaj' vegyületében állhölgyei közt rajaskodó Lászlót; most csendes melában szenderegni; egész valóján egy önkénytelen elmerülés' diadala győzedelmeskedett. A' heves szenvedelem' sebhedt nyomai, mellyek szikkadt arczain sáppadott hóldvilágként ömlének szét, soha felsugárzóbbak nem valának, mint éppen e' bágyadott pillanatában. Homloka nem volt redő nélküli; leszegzett szemei mély öblökben sötéteskedtek az elvékonyult orr felett; belapult arczain a' belizek dombokban puffadának fel; szóval egész tekintete a' természetlen vonalakra kényszerített ábrázaton, a' méla' barátja volt. A' kún és bolgár hölgyek, kik László' társaságának legkedvesbjei valának, mind elhagyák a' teremtet; mert illykor László nem vala a' könnyelmű enyelgő, kinek ellobogott szép életvilága' ellenében pompázó kecséikkel diszelegjenek. Minden emberben, bár milly pontján is a' romlottságnak, feléled ollykor ollykor mintegy vádul a' nemesebb ösztön, melly a' romlottat vagy fel szokta viszont ragadni emberisége' magas céljához, vagy tehetetlensége miatt csak néma érzelmeként hal el a' már javúhtalan kebel' ürében. Lászlónak eszméleti órái is

valának; de hogy tetteiben az eszmélet' nyomai minden hatás nélkül tüntek el, azt életével igen békabizonyítá; így történt most is; felvirádozott gondolatiból, de a' fölébredetben csak Kún Lászlóra ösmerünk. Körülte újolag csinos hölgyeket látunk seregleni; egyiknek kezeiben nyugosztja kezeit, a' mással hevesen váltogatja szavát, a' töbiektől jelentő mosolyaival követeli az édes pillanatokat.

E' szerályi jelenet alatt egy élettéljes alak lép a' terembe, ki bizalmas tekintetével, 's fesztelensége' minden hijával azt láttatik bizonyítani, hogy Lászlónak közeli embere.

Turtúl, a' király' apródja mindaddig szótlan vesztegelt, míg László a' hölgyeknek távozást nem intett.

A' hölgyek távoznak.

„Uram király! — szólt Turtúl — az atya és ifju szép te vő parancsodként börtönözve vannak.“

„Mi csel alatt?“

„Téged káromlának uram király.“

„Helyesen. No 's a' többi?“

„A' mint parancsolni fogod.“

„Turtúl! te igen velős és haszonvehető fickó vagy, mint már sokszor békabizonyítád, azért hosszú oktatásra nem szorúltál; csak annyit kell mondanom: hogy a' lányt inkább szépszerént, mint erővel hozd meg; de vigyázz, ójad mint gyenge bimbót a' szél' zajától, mellyet királyi kebelembe tüzendek, 's ha tán fényes kegyem nem birná elcsábítani a' kedveset, akkor mond: hogy atyja királyi hatalmamban rabként csókolja börtöne' hideg kövét; és majdon ha gyenge szíve szenvedő atyjáért feldobog: talán eljövend királyához kegyelemért felkönyörögni?“

„Úgy van királyom! ő lábaidnál fog atyjának kegyelmet eszközölni, 's ha majd karjaid közé emelve, a' kegyelem' szava elhangzik ajkaidról: viszonkegyelmet találsz gyöngy bájai-

ban, 's atyja helyett ő fog maradni, az angyal fogoly szíved' börtönében.“

„Fiú, te nem vagy untató, ha földi angyalokról csevegsz. Oh hozd, emeld őtet magas vágyaim' mennyébe, hogy ez ujdjon paradicsomi szerződést Ádám 's Évaként varázsoljuk a' föld' második édenévé. Menj, menj Turtúl! a' késedelem gyötör. De állj csak; mikorra számolhatok?“

„Az est palástja tetteinknek, 's én majd burokja alatt a' szépség' királynéjával megjövök.“

Turtúl távozott, 's mi után lelke' magányában csak gondolatival tanácskozott: egy még előtte ösmeretlen, nem kellemes érzet állt elő lelkében, melly súlyos vádul nehézkedett szívére, 's a' csak imént nagy készséggel ajánlkozó, mintha nemesebb sugalmi visszatartanak: a' lassu fontolás' némaságában vesztegelt. Ő, képzetében a' múltat is elősorolta; de tetteiben semmi magasztost nem talált, mi ifju keblében élvezetül felmosolygana; semmi szép tulajdonokat, mellyek az élet' tarka oldalait nemesebb színekkel szegélyezzék; 's csuda-e, ha illykor rejtélyes sorsa' aggodalmi közt egy némasohajttal zárá bé tettei' kinozó emlékét? Ó, az életben sokszor jönnek pillanatok, mikor az ember a' gondolat' országában tetteinek emléket emel; mellyre a' lélek mintegy gyászrovatalul csak néma sohajtatokat jegyez.

Turtúlt nagy zavar ölelte körül; mert átlátá, hogy jelenben elvállalt, 's eddig elé is üzött mesterségében semmi a' józan eszme előtt helyeslendő nem vala, sőt inkább egy kárhoyatos tévelygés, mellyért eszmélete őt e' pillanatban a' lelkiesméret' széke előtt irtóztatóan számoltatá.

„Turtúl! — hangzott végre egy kemény szózat — a' ki királyá' kegyével visszaél, az nem méltó hogy az udvar' első kegyenczének tartassék! No's, minek e' hosszas veszteglés? a' király nemde várja szolgálatodat?“

Turtúl fölpillantott, 's a' szólóban azonnal Fejkánra ösmért. Arczai fellángoltak, 's szeméi éles sugárokat lövelltek az ősz Fejkánra, mint-ha figyelmeztetése e' perczben lelkének terhére esett volna.

„Mondhatom, nem értelek — folytatá Fejkán — felelj, mi bajod? tudnom kell, mi bánt; én atyád, őrző angyalod vagyok.“

„Atyám? őrző angyalom? Igen, atyámnak nevezéd magad', mert egy fejthetetlen kapocs atyámul köte hozzám. Én nem tudom, mi sors' játéka vagyok e' világon, de azt érzem, e' perczben érzem elsőben, hogy hitvány játéka voltam! Nem mondom, hogy örömtelen éltem mig testben serdülék; mert kebleden sokszor pihentem gyermeki álmaim'; ó, hiszen édes volt az árvának az atyai szó; de tudd meg, hogy ez édes szóval ellenségemet lopád szivembe, 's olyan neveltél lélekben, kit egy igazi atya — szerelmétől örökre számúzne. Atyámnak nevezélek, mert te fiadnak szólítál; de az atya' képében oktatást nem nyerek, mint azt, hogy Lászlónak parancsait híven teljesítném. Teljesítettem! 's ha udvarát egy csinos lánykával szaporítottam, az atya állt elő, 's százszoroson érezé jutalmát fia' szolgálataért; de én is érzém am szolgálatom' drága díját; mert illykor kígyó-kebledhez szorítál 's ez átkozott jutalomért újabb szűz-vadászatra hevültem, mig nem atyai kegyedből aljas eszközzé vetemülve: most tettem kinoson ostorozzák bűnhődő lelkemet! De ez már megesett, még egy illy szolgálattal tartozom, 's ha ezt végzendem, tudd meg atyám, fiad atyai jószágodért számolásra hívni eljövend.“

Turtúl hirtelen eltűnt, és sietett vállalata' végrehajtására.

„Ha ha ha! a' fiú tanítatlan is okoskodni kezd. — Szólt gúnykaczajjal Fejkán — Menj, menj, ez útad rám nézve legfontosabb; mert bosszum csak itt lelend végbatárt! Hah Petrud, te régi férge üdvöm' életének! a' titkos Fejkán

tenfiadban bosszúlja meg magát. Ó holnap látni fogja nagyra felserdült fiát, látni, hogy örömeben elfogult atyai szivét villámként zúzza szét a' feltalált fiú, a' lélek-gyilkos, a' testvér-kerítő! Úgy úgy, Fejkán a' késő korban jutalmasabban fizet.“

A' nap lenyúgodott, 's az alkonyat' leplege szürke színben folya le a' budai hegyekről. Szent Margit' szigetén megkondult szűz Margit' harangja, 's a' vári tornyok is utánzák azt ércz nyelvökkel. Az egész udvarban csend lön 's mindenki — ha színből is — imára távozott.

(Folytatása közelebből.)

Veress József.

Kaukász, Georgia és a Cserkeszek.

(Folytatás.)

Hegyi Tartományok.

E' tájaknak két leghatalmasb, egymással sokban hasonló népei az abászok és cserkeszek. Mindkettő maga fegyveres aristocratiájában, vagy inkább hűbéri köztársaságaiban különös jeleit mutatja olly nemzetnek, melly a' hódoltatóktól még egészen el nem nyomtatva, századokon ment keresztül a' nélkül, hogy az első társasági életnek eredeti vonalait, hadi erkölcsseit, a' tulajdon' megvetését, tolvajkodásra hajlandóságát, az úr, és rabszolga közti arányokat, főként a' vendégi jogok' lelkiesmértes becsülését elvesztette volna.

Abascia nagy és kis Abasciára oszlik; az első a' fekete tenger partjain Mingrelia' háttáritól éjszaknyúgotra esik, ezt is látogatták hajdon görög hajók, kis Abascia a' magasb tájakat foglalja el. Nagy Abascia' lakóin lehet némmelly egyiptomi vonalakat gyanítani. Az abászok igen régi lakói Kaukásznak, és változólag hol a' rómaiknak, hol a' lázoknak, georgiaiaknak,

mongoloknak és persáknak alattvalói voltak; vagy is inkább kötődtek velök azon családok frigyekét, mellyekben a' gyengébb mindig elgondolja, miszerént az első jó alkalommal megtapodja. 550-ben Justinianus' uralkodása alatt keresztényekké lettek; azóta a' törökök sokszor kívánták válásokra hódítani, minnek következtése lett, hogy ma sem muzulmánok, sem keresztények, hanem vallások némelly babonás szertartások' összessége, mellyek közt észrevehetől a' kereszténység', és Korán' hirdetőinek némelly nyomai. A' keletrómai birodalom' idejében ájtatos törekvések, és kereskedő intézvények gyakran e' tájakra is elhozták a' frankokat és genuaiakat, kiknek emlékek az abászoknál máig fenn van. Az abászok örök viszályban élnek az oroszokkal és mingreliaiakkal, leginkább pedig azon néppel, mellyhez legrokonabbak: a' cserkeszekkel, kik rajtuk igen nagy erkölcsi elsőséget gyakorolnak. Az orosz birodalom véd hajókat tart ellenök a' fekete tengeren, mi azonban az abászokat eléggé nem akadályozza a' kereskedő hajókat szelszűnet' idején felzsákmányolni. Az abász nők szépek és hajdon a' tiflisi vásárok' útján keletnek háremeit népesítették, honjokban sorsok, mint minden míveletleneknél a' nőké, máig is igen szomorú és az abász nők a' szomszéd cserkesz nőkkel együtt néha óhajtvá várták a' háremekbe jutást, hol reájok a' honi szigorú tartás helyett kényelmes élet várt. Azonban az emberárúk' ezen undorodást enyhítőbb vonala nem illik az abász férfiakra, kik az eladás után azonnal megcsönkítették, és néha Egyiptomba a' mamellukok osztályába jutottak; közülök egyik, Barkok név alatt, 1382ben szultán is lett. Az abászoknál az atyának joga van gyermekeit eladni, melly az ő halálával általmenyen nagyobb fiára a' több testvérekre nézve. A' cserkeszek és abászok, midőn alkalmok adatik elé, jelenleg is folytatják ezen undorító emberkereskedéseket, és mióta az oroszok akadályozzák, az eladot-

aknak árok felhagott, ezelőtt egy gyermek 3, 4 talléron, egy asszony 12 talléron, egy értkorú férfi 15 talléron, egy 13—18 éves lány 20 talléron költ. Az abászok tunyák, és igen szegények; igyekezetökről annyit mondhatni, miszerént a' lovaknak egy igen jó fajtát, kecskéket és méheket tartanak. Fő városok Anapa, hajdon egy basának lakja, mintegy 3000 lélekkel.

A' cserkeszek, melly név tatár nyelven haramiát teszen, magokat adighéknak nevezik; laknak a' hegyesorok magasain, honnat a' Terek; Malka és Kubán' vizei erednek, és az abászokkal együtt a' fekete tengerig terjednek, főnökeik magokat Kabarda' fejedelmeknek nevezik. Ezen nemzet eleinte georgiaiaknak volt alattvalója, de a' tizenhatodik században elvált tőlök, és ezt a' krimi tatár khánok', később az orosz birodalom' hatalmával csérelte fel. 1700ban a' krimi khán a' cserkeszeket előbbi engedelmességökre visszahódoltatni szándékolván, haddal ment ellenök, és több ütközetekben megvervén, a' meredek' magányainak rejtélyeibe szorította; azt hitték a' cserkeszek, miszerént a' tatár sereg vissza fog vonulni, de a' khán a' meredek' ostromát folytatta, végre a' cserkeszek éhségtől kényszerítette, mint alázatos kérelmesek leszállottak meredekeikről, magokkal vivén a' tatár sereg közé több szép lányukat, és részegítő italokat; a' tatár serget vezérei többé rendben tartani elégtelenek voltak és a' vigalmak legnagyobb rendtelenségek közt éjszakáig tartottak; az ezeket követett éjszakai álom alatt rárohannak a' cserkeszek a' tatárok' sergeire és reggelig az ostromlók' serge rettentő verontás közt elverve, elkergetve, táborok feldulva volt.

A' cserkeszek három osztályra válnak: fejedelmekre, vagy is pschekre, nemesekre vagy is usdokra, és ezeknek alattvalóira, vagy is közrendűekre. A' fejedelmek napestig páncélba öltözve, paripáikon-ülve, örök viszályok közt élnek szomszédaikkal és vagy nyilvános ütkö-

zetekben, vagy alattomban, dúlják őket. Az usdok, vagy is nemesek hűbéresei a' fejedelmeknek, de minden nemességök mellett fejedelmi családokba nem házasodhatnak, és azon usd, ki egy fejedelmi nőt elcsábít, a' ráváro halált csak elillantással kerülheti el, ellenben különös kegynek jele, ha fejedelem usd nőt veszen. Illy viszonyban állnak az usdok a' közrendűekkel, kiknek semmiök nincs, mi tulajdonok lenne; feleségeik, lányaik, marháik, ők magok és életök az usdok' örökül szálló tulajdonai és így polgári jogokon kivüli valóságos rabszolgák; földes uraiknak napszámokat, és szénából, marhából, 's gabonából bizonyos adókat adnak; ellenben a' közrendűeknek is van egy vigasztaló jogok, t. i. öltözetet, és a' mi házi szükségekre kívántatik, földes uraiktól megkivánni, ezt megtagadni alacsnóságnak, ha nem nevetségesnek tartatnék; ennél fogva gyakran történik, hogy az usd gazdagon felöltözötten indulva ki házából, rongyos alattvalójára talál, kinek öltözetét hagyva, ő rongyokban tér haza.

A' georgiai fejedelmek rabszolgák gyanánt eladott és tőlök a' cserkeszek által elrabolt kereszties utazók régi időktől fogva elterjesztették a' kereszténységet a' cserkeszek közt; segítve gyaníthatólag a' genuai gyarmatok által, melyek a' közép korban a' fekete tenger partjain emelkedtek. Később a' törökök a' Koránt kívánták közöttök terjeszteni, és e' kettőnek maradvájából, 's a' régi pogány emlékekből áll ma a' cserkeszek' vallásos egyvéleke. A' cserkeszek keresztények a' mennyiben keresztet vetnek, a' boldogságos szűzről és apostolokról emlékeznek, és valami a' keresztény áldozathoz hasonló tettet gyakorolnak; muzulmánok, a' mennyiben Mahomet' profétaságát hiszik, arczalatokkal Meka felé fordulva imádkoznak, sertés húst nem esznek, és az Izlám' más szabályait követik; pogányok, a' mennyiben egy méhek' istennéjének Merissának, egy hullámak' és szélvész' iste-

nének Seosseresznek, egy kovácsok' istennének Tlibsznek, 's a' t. állat' áldozatokat mutatnak bé. Láthatni nálök még néhány, gyaníthatólag keresztény hirdetőik által felállított kereszteteket, de azokat az üdvezítő' halála' jeleinek lenni elfelejtették, és a' keresztéről némelly a' törököktől vett meséket beszélnek: mi módon akarák t. i. a' keresztények' profétáját ellenei titkon egy ferdőben megölni, és egy angyal megszabadítani, 's a' t. Pogány áldozataik is vegyület keresztény emlékekkel. Egy setét erdőnek, vagy vadonnak magányában egy töke egy keresztel állítatik fel oltárúl; bizonyos órában összesereglenek a' szomszédok, magokkal vivén a' feláldozandó barmat is, melly az ünnep' különösége szerént egy juh, kecske, vagy ökor; a' legöregebb fedetlen fővel, köpenyegbe öltözve, elmond némelly titkos szókat, azután közeledik egy faklyával az áldozathoz, leégeti róla a' szórt ott, hol átütendő; ekkor eléáll egy rabszolga, ki az áldozatot átszúrja és felvágja; feje a' képzett istenség' számára egy szomszéd fára függesztetik, bőre az áldozati papé, húsa pedig felvendégeltetik a' jelenlévők által.

Ezen nemzet nem hoz törvényeket, a' régi szokások pótolják a' törvénykönyveket. A' nemesek bizonyos időkben összegyűlenek nemzetök' érdekeiről tanácskozni a' legöregebbnek elnöksége alatt, melly gyűlés p o k n a k nevezetik. A' nemzet egyenlő jogú személyekből (ide nem értve a' fejedelmeket, és rabszolgákat) álló nemzetségekre oszlik; mindenikhen az öregek alkotják azon nemzetség' itélőszékét, melly előtt a' bűnösnek meg kell jelenni. Halálos büntetések ném igen vannak díyatban; inkább pénzzel, számüzéssel, és rabszolgasággal büntettetnek a' nagyobb vétkek. Legnagyobb bűn a' cserkeszek előtt a' hitszegés; ki adott szavát megszegi, eladatik a' törököknek, a' gyilkosnak kilencz marhát kell fizetnie és a' megöletett' atyjafiait kielégítenie; a' tetten rajta kapott tolvaj ügyetlenségét pénz büntetéssel, és hétszeres kárpótlással bünhödi, és ezt csak ügyetlenségért, mert egyébiránt a' cserkeszeknek a' tulajdonról

különös fogalmok van; a' tolvajságban és ragdmányban való ügyesség a' nagy névnek egy jogcíme, mellynek emléke maradékról maradékra átmenyen. Midőn egy fejedelemnek vagy nemesnek fia születik: szomszédja ellopja, és másnap kiadja magát, mint a' gyermeknek atalíkja, vagy is nevelő atyja; azután szorgalmatosan neveli és a' mint rá nő, tanítja lovagolni, fegyvert forgatni, és — kivált ügyesen lopni; miután a' nevelt kineveltetésének elég jeleit adja; más szóval: tulajdon atalíkját is meglopja, visszaadja ötét atyjának, mint tökéletesen kineveltet, és a' családnak rokona lesz. Midőn a' fejedelem hadba megyen, minden nemes alattvalói követik; midőn lopni megyen, csak legbizalmasb baráti.

A' cserkeszek színiileg az orosz birodalomnak alattvalói, de valóság szerint függetlenek; többeket fejedelmek közül fizet az orosz kormány azért, hogy alattvalóira ne üssenek. Azonban meg van náluk, valamint az abászoknál; és Kaukász több hadakozó népeinél egy szokás, melly a' legrégebb patriárcchai időkre emlékeztet: a' vendégi szabadság; elég az idegenre nézve kijelenteni, miszerént magát e', vagy ama' fejedelem, nemes, vagy akármely személy védelme alá adja: azonnal mindenütt tekintetben tartatik; védje konák címet veszen fel, és becsületvesztés, sőt testi büntetés alatt köteles védlettjét oltalmazni, házába befogadni, táplálni, útjában követni, szeretni és mint gyermekével bántani. Mielőtt az orosz birodalom befolyását, és részszerént hatalmát Kaukász környeire kiterjesztette volna: a' cserkesz lányok a' keleti muzulmán háremek' számára igen kerestettek; e' kereskedés a' cserkeszeknél leginkább a' fejedelmek' kiváltsági joga volt és gazdagságokat a' szerint számították, a' mint több vagy kevésb eladó nőkre terjedt hatalmok, — és néha a' cserkesz nők ohajtva várták az eladatás' óráját; honjokban nem becsültetve, rosszul tartva, és még rosszabbul ruháztatva, vágytak azon alkalomra, mellyben soha nem birt szabadságok' nyomorjaiból egy hárem' kényelmei közé juthassanak; a' szerencse és megelégedés képzszerénti; némelly azon állapotban

képzeli magát boldognak, mitől más iszonyodik. Csakugyan megemlítendő, miszerént a' cserkeszek nőiket még sem tartják a' feltékenység' azon túlzó határai közt, mellyekben Kaukász más népeinél a' nők szenvednek. A' házassági előkészületek csaknem azon szokások közt mennek véghez, mint más népeknél: szerelemkijelentés, megkérítés, oda ígérés a' menyasszony családja' részéről, 'sa' t. azon különbséggel, miszerént náluk nem az ipa ad kiházasztást, hanem a' vőlegény ad ipjának fegyvereket, vértet, pénzt, 'sa' t. ajándékban; eljövén az egybekelés' ideje, a' vőlegény baráti' segélyével ellopja menyasszonyát és egy szomszéd házhoz viszi, ennek kapui előtt megjelennek a' menyasszonyi család' emberei, és visszakivánják az ellopott lányt; itt kezdődik pálczákkal ezek, és a' vőlegény baráti közt egy színes harcz, melly a' nősző párnak megjelentével a' vőlegényi párt' győzelem' rivallásai közt végződik, ekkor kezdődnek a' lakomák, mellyek alatt, sőt a' házasság' első heteiben is a' vőlegény egy fattyu szemérem' következtében az idegenek előtt bujdosolva, magát a' lehetőségig láthatlanná teszi. A' lány gyermekeket az anya neveli. A' cserkesz férfiak magas, nyúlánk, harczi, büszke kinézésűek; nők szépek, élénk szemekkel, szép szabályos ábrázatvonalakkal, kellemes görög homlokkal. A' férfiak' fényűzése áll fegyvereik' számában, és jóságában, mellyek' tisztítása és a' falra rendbe aggatása első reggeli kötelességek; töreiket soha el nem idegenítik, és ritkán mennek ki csak sétára is öveikben egy pár pisztoly, oldaláikon kard és válláikon puska nélkül. Élelmi keresetjöknek főága áll nagyszámu ménestartásokban, lovaik szépek, esztendőnként a' tíflii sokadalmakon mintegy húsz ezer darab kél el, a' legjobb fajuknak származati ágozata az egész környéken arab szokás szerint tudva van; szaporítanak méheket, bivalokat, kecskéket és szarvas marhákat is. Faluik négyszegre épített kunyhó sorból, köztök egy közös udvarból állanak. Az írásról képzetök nincs és történeti hagyományaik dalokban tartották fenn.

(Vége legközelebről.)

G. J.